

Czesław Banach
Członek Komitetu Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN

Edukacja Europejska i zadania polskiej edukacji w latach 2012–2025*

The European Education and the Objectives of
the Polish Education in the Years 2012–2025

„Edukacja jest podstawowym prawem człowieka oraz uniwersalną wartością [...] nie jest wyłącznie wydatkiem społecznym, lecz również inwestycją gospodarczą i polityczną”¹.

1. Wstęp

Polska w 2004 roku stała się członkiem Unii Europejskiej. W tym samym roku minęło 35 lat od powołania Komitetu Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN. Z tej okazji odbywała się konferencja naukowa, której rezultatem jest wydawnictwo pt. *Polska w obliczu wyzwań przyszłości*. Jest ono inspiracją do szer-

* Tekst został wygłoszony 28.11.2012 r. na spotkaniu krakowskiego oddziału Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego.

¹ *Edukacja – jest w niej ukryty skarb. Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji do Spraw Edukacji dla XXI Wieku pod przewodnictwem Jacques’a Delorsa*, przeł. W. Rabczuk, Warszawa 1998.

SŁOWA KLUCZOWE

edukacja, Komitet Prognoz PAN, pedagogika, szanse edukacyjne, kształcenie ustawiczne

KEYWORDS

education, Forecasting Committee at the Polish Academy of Sciences (PAN), pedagogy, educational opportunities, lifelong learning

szego kierowania się przez naukowców, polityków oraz ludzi innych zawodów strategicznym myśleniem o przyszłości Europy i Polski, a nie tylko dążeniem do rozstrzygnięcia bieżących i krótkofalowych dylematów i sporów. W referacie przewodniczącego Komitetu Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN prof. Leszka Kuźnickiego przedstawiono cztery najważniejsze wyzwania: 1) demograficzne, związane z tendencjami do spadku liczby ludności Polski i jej starzeniem się; 2) edukacyjne i kulturowe, jako główne czynniki rozwoju aspiracji społecznych oraz przemian cywilizacyjnych; 3) proces przekształceń strukturalnych w gospodarce, aby zmniejszyć rozpiętości rozwojowe i nierówności w dochodach ludności; 4) wyzwania i zagrożenia płynące z peryferyjnej roli Polski w Europie, a więc zapewnienie Polsce odpowiedniej pozycji w Europie i gospodarce światowej². Polska stoi więc wobec ogromnych zadań i działań naukowych, edukacyjnych i kulturowych w obecnej fazie dynamicznego rozwoju cywilizacji informacyjnej i wobec konieczności odpowiedzi na zmiany społeczne i gospodarcze oraz powstawanie nowych zawodów i specjalności tworzonych przez nowe technologie i nauki o pracy. Dlatego należy podnosić standardy kształcenia młodzieży oraz obejmować w szerszym zakresie ludzi zatrudnionych w sektorze kształcenia samodoskonaleniem się. Lech Zacher we wspomnianej pracy zbiorowej stwierdza: „Przyszłość Polski determinują obecnie [...] doświadczenia transformacyjne, procesy integracji europejskiej oraz procesy globalizacji”³. Polska wraz z innymi krajami Europy wchodzi w fazę regresu przemysłu i gospodarki postindustrialnej oraz znacznego wzrostu sfery usług na rynkach narodowych i we Wspólnocie Europejskiej. Coraz większą rolę w życiu państw odgrywa kapitał zagraniczny i migracje ludności pracującej.

2. Europa i Polska w roku 2002: Globalne wyzwania — szanse i zagrożenia oraz polityka społeczna

W pracy zbiorowej Kancelarii PAN i Komitetu Prognoz „Polska 2000 Plus” pt. *Europa w perspektywie roku 2050*, opublikowanej w 2007 roku stwierdzono: „Eurofuturologia 2050 staje się wielkim

² *Polska w obliczu wyzwań przyszłości. W świetle Komitetu Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN*, Warszawa 2004, s. 16–36.

³ Tamże, s. 96.

problemem naukowym, gospodarczym, politycznym i kulturowym [...]. Rok 2050 [...] staje się punktem odniesienia globalnych studiów prospektywnych”⁴. Wyzwanie globalne to globalna i złożona rzeczywistość obiektywna i zarazem nasza potencjalna przyszłość, dlatego dotyczą one następujących wiązek: gospodarki (społeczeństwa globalnego), nauki oraz sztuki rządzenia (edukacji i kultury). Wizje i procesy transformacji w świecie i Europie stanowią wyzwanie dla nauki i edukacji oraz dla rozwijania wyobraźni, a także kształtowania kompetencji i cech osobowościowych ludzi Europy XXI wieku.

Problemy i zadania w perspektywie Unii Europejskiej do 2002 roku wiążę się ze „Strategią Lizbońską z marca 2000 roku”, która przyjęła za strategiczny cel uczynienie z Unii Europejskiej najbardziej dynamicznej i opartej na wiedzy gospodarki świata. Zdzisław Sadowski pisze, że: „Trzeba już teraz dążyć do ogólnego współdziałania [...], odwrócenia narastających zagrożeń [...], zapewnienia świata, a w nim Europie, trwałego, spokojnego rozwoju. [...] troszczyć się [...] o realizację celów ekonomicznych i społecznych”⁵. Zmiany gospodarcze oraz jej aktualna i prognozowana struktura wywierają znaczący wpływ na kierunki i wielkości kształcenia w szkolnictwie średnim i wyższym, a także w edukacji ustawicznej, o czym dowodzi fakt, że w Polsce w latach 1980–2002 spadło zatrudnienie w przemyśle z 5,2 mln osób do 2,8 mln, czyli o 40%.

3. Potencjał ludnościowy Europy i Polski — ewolucja, struktura i jakość kadr

Europa i Polska potrzebują studiów demograficznych, ponieważ stanęły już w obliczu znacznego zmniejszenia się ich potencjału ludnościowego. Andrzej Karpiński stwierdza: „W perspektywie 2050 roku Europa staje w obliczu zmniejszania się jej potencjału ludnościowego z 727 mln w roku 2000 do 653 mln w roku 2050, czyli o 10%”⁶. Przy zmniejszaniu się potencjału demograficznego będzie następował wzrost średniego przeciętnego trwania życia w Unii Europejskiej o od

⁴ Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN, *Europa w perspektywie roku 2050*, Warszawa 2007, s. 13–15.

⁵ Tamże, s. 24–25.

⁶ Tamże, s. 45.

8 do 10 lat w 2050 roku⁷ oraz wydłuży się okres sprawności fizycznej ludzi starszych. W poszczególnych krajach będzie więc pracowało i mieszkało wielu ludzi z innych krajów i kontynentów, tworząc nową rzeczywistość społeczną i kulturową. Zmiany ludnościowe będą zasadniczym czynnikiem w rozwoju Europy, która będzie potrzebowała ludzi do pracy. Europa staje więc wobec narastających napięć i zagrożeń społecznych, ale także wobec szansy korzystnych zmian w państwach i społeczeństwach wspólnoty europejskiej.

Następują także istotne zmiany w strukturze etnicznej ludności, co może rodzić konflikty narodowościowe i rozpiętości dochodowe oraz poszerzać zasięg ubóstwa i zjawisk patologii społecznej. Europa będzie w coraz większej skali obszarem wielokulturowym, a odsetek udziału ludności obcego pochodzenia w krajach najbardziej rozwiniętych będzie się powiększał w sposób znaczący. Polityka integrująca ludność Europy oraz polityka społeczna powinny zapewnić racjonalne i skuteczne rozwiązywanie problemów społecznych, co w konsekwencji powinno dynamizować rozwój gospodarki, edukacji i kultury. W działaniach państw europejskich częstokroć priorytetami stają się więc zahamowanie regresu demograficznego, a co za tym idzie przejmowanie przez społeczeństwo kosztów prokreacji i wychowania nowych pokoleń oraz poważna modernizacja systemów edukacyjnych. „Dla zaspokojenia potrzeb Europy do 2050 roku skalę niezbędnego napływu z zewnątrz ocenia się na od 154 mln dla UE do 235 mln ludzi dla całej Europy”⁸.

Polska będzie zmuszona do korzystania z dynamiki demograficznej i ekonomicznej innych części świata, ponieważ według przewidywań ONZ w latach 2005–2025 liczba ludności zmniejszy się do 37,92 mln, a do roku 2050 do 34,07 mln⁹. Niezbędne są więc studia prognostyczne nad konsekwencjami zagrożeń społecznych i demograficznych, aby móc weryfikować doktryny polityki ludnościowej, emigracyjnej i migracyjnej, aby zapewnić rynkowi pracy odpowiedni dopływ kadry pracowników, przede wszystkim dla gospodarki usługowej i „gospodarki opartej na wiedzy”. Na poziomie Unii Europej-

⁷ Tamże, s. 59.

⁸ Tamże, s. 47.

⁹ United Nations Department of Economic and Social Affairs, *World Population Prospects: The 2012 Revision, Volume I: Comprehensive Tables*, United Nations, New York 2013, s. 59.

skiej i w wielu państwach członkowskich występują także problemy z tożsamością kulturowo-religijną unii oraz z ryzykiem terroryzmu.

4. Strategiczne cele i zadania edukacji europejskiej i polskiej

Raport Komisji Europejskiej „Edukacja dla Europy” stwierdza, że nadrzędny cel edukacji winien być zorientowany na kształtowanie całego człowieka. Dwie podstawowe funkcje edukacji: rozwijanie osobowości i uspołecznienie zostały uzupełnione przez funkcję trzecią, przez profesjonalizację i przygotowanie do wkroczenia w rzeczywistość ekonomiczną. Edukacja jest nie tylko konstytucyjnym prawem i powinnością obywateli, ale także szansą rozwoju edukacji państwa i gospodarki. Opracowana przed kilku laty *Strategia rozwoju systemu edukacji w Polsce do roku 2020–2025* oraz dorobek wielu konferencji naukowych Komitetu Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN nie zostały jednak należycie wykorzystane przy opracowaniu koncepcji kształtu i celów reformy edukacji. Jednym z czynników powodujących taki stan było to, że w ciągu 19 lat transformacji ustrojowej mieliśmy już 18 ministrów edukacji. Niepokoją także zjawiska i procesy zakłócające wyrównywanie szans edukacyjnych młodzieży i dorosłych, co wynika z niewystarczającego 4,2% udziału wydatków na edukację w PKB. System edukacji wymaga więc gruntownej przebudowy sensu reformy programowej oraz udostępnienia odnowy kwalifikacyjnej ludzi dorosłych przez ich uczestnictwo w edukacji równoległej (nieszkolnej) i ustawicznej.

5. Przyszłość demokracji państwa — wyzwaniem i szansą

Państwa europejskie będą podlegały ewolucji, podobnie jak ich społeczeństwa i system demokracji. Wzrośnie rola państw Wspólnoty Europejskiej, które będą realizowały działania wspólnie z systemami edukacji oraz organizacjami pozarządowymi i „obywatelskimi”. Szczególnie już dziś ochrona zdrowia i środowiska wymagają radykalnego zwiększenia wydatków (w krajach bogatych z 6% PKB do 10–14% PKB w roku 2050)¹⁰. Zagrożenia kryzysem zdrowotnym

¹⁰ Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN, *Europa w perspektywie roku 2050*, dz. cyt., s. 107–108.

i starzenie się ludności Europy oraz modyfikowanie się chorób wymagają radykalnego rozwoju profilaktyki i edukacji zdrowotnej w całym systemie edukacji, w tym także w mediach.

Europa i poszczególne państwa powinny: zapewnić źródła energetyczne i je właściwie wykorzystywać, zredukować emisję gazów cieplarnianych, zmniejszać deficyt wiedzy, przeciwdziałać konfliktom kulturowym i religijnym oraz bronić praw i wolności ludzi, a także troszczyć się o ludzi starszych. Skutkiem globalizacji i integracji europejskiej jest większa współzależność interesów państw i narodów, co powoduje pewne ograniczenia dotyczące ich suwerenności, a także osłabienie zdolności adaptacji do wymagań integracyjnych i globalizacyjnych. Pozytywnym bilansem w systemie polskiej edukacji są wysokie wskaźniki skolaryzacji na poziomie średnim (82%) i wyższym (52%). Jednak już jakość kształcenia i wychowania nie pozwala na optymistyczną ocenę.

Leszek Kuźnicki twierdzi, że: „Podstawą strategii i polityki edukacyjnej powinien być wysoki poziom merytoryczny i wspólne wartości cywilizacji europejskiej: prawa człowieka, godność osoby ludzkiej, jej podstawowe swobody, demokratyczna prawomocność, pokój i odrzucenie przemocy [...], poszanowanie innych ludzi, solidarność międzyludzka [...], zrównoważony i trwały rozwój, równość szans, zasady myślenia racjonalnego, odpowiedzialność jednostkowa”¹¹. Komitet Prognoz PAN postulował wielokrotnie uznanie edukacji i nauki za narodowy priorytet oraz opracowanie przez rząd, przy aktywnym udziale środowisk naukowych i nauczycielskich, kompleksowego i perspektywicznego programu rozwoju systemu edukacji. Niestety, takiego programu rządowego zaaprobowanego przez Sejm ciągle nie mamy, bo ciągle jest w dwóch resortach zmieniany. Bez konsekwentnej realizacji takich programów trudno będzie efektywnie realizować także proces przekształceń strukturalnych w gospodarce oraz budować „gospodarkę opartą na wiedzy”, a także zmniejszać nasz dystans do średniej europejskiej w zakresie poziomu PKB i na jednego mieszkańca sięgający około 40%.

Wyzwania i zadania długookresowe wymagają przebudowy podstaw indywidualnych i społecznych oraz zmniejszenia obszarów biedy, w których żyje około 13 mln Polaków. Nie da się tych problemów rozwiązać bez: skutecznego państwa, ścisłych więzi między nauką a go-

¹¹ *Polska w obliczu wyzwań przyszłości*, dz. cyt., s. 22.

spodarką, wykorzystania wpływu akcesji Polski do Unii Europejskiej oraz znaczącej poprawy jakości naszej klasy (elity) politycznej, państwowej oraz decydenckiej, a także naukowej. Niechć do prognozowania rozwoju kraju i różnych jego obszarów, w tym systemu edukacji, świadczy o niedostatku myślenia perspektywnego oraz o słabości państwa i rozumienia polskiej racji stanu. Polska mimo ambicji i deklaracji nie stała się jeszcze znaczącym ogniwem UE, chociaż coraz lepiej umie wykorzystywać środki i formułować resortowe i regionalne prognozy. W Komitecie Prognoz PAN istnieje od początku i pracuje na zasadzie interdyscyplinarności Zespół Edukacji Kultury.

Polska powinna określić ściśle swoje priorytety i zadania. Jednym z naczelnych jest edukacja. Zespół ogniskował się na integracji między edukacją i kulturą, ponieważ jak stwierdza Irena Wojnar: „kultura jest nośnikiem edukacji, edukacja zaś jest nośnikiem kultury”¹². Drugim obszarem jest kwestia edukacji humanistycznej w perspektywie zmieniającego się świata oraz postrzeganie nowych obszarów społeczności edukacyjnych, a także nowych interpretacji szeroko rozumianej strategii humanistycznej w krajach Unii Europejskiej. Polityka edukacyjna jako dziedzina życia odnosząca się bezpośrednio do 25% społeczeństwa powinna być budowana i oparta na „nauce o edukacji” oraz doskonaleniu praktyki organizacji pracy dydaktyczno-wychowawczej szkół i uczelni oraz idei kształtowania.

Na wielkie zadania i zmiany należy nieustająco przygotowywać system edukacji i nauki oraz zaplecza badawczo-rozwojowe (B+R) w Unii Europejskiej i w Polsce. Efekty badań naukowych szkół wyższych oraz wdrożeń do praktyki realizowanych w trójkącie biznes–nauka–państwo powinny być przesłanką dla polityki finansowej zmierzającej do rozwoju szkolnictwa i badań naukowych oraz praktycznego wdrażania ich wyników. Andrzej Karpiński zauważa w kwestii zmian na rynku pracy Europy, że: „Powinno nastąpić radykalne zwiększenie udziału tzw. «pracowników wiedzy» z około 1/4 w roku 2000 do 2/3 w całości zatrudnienia w roku 2050” [...]. Upowszechnienie wyższego wykształcenia, [...] zwiększenie odsetka młodzieży podejmującej naukę na szczeblu wyższym do 65–70% całości roczników w tym wieku, wobec 15–20% obecnie [...]. Dokonanie przełomu w kształceniu «drugiej szansy», czyli kształceniu osób

---

¹² Tamże, s. 49.

dorostych [...] z 20% obecnie do 40–50% ogółu pracujących w 2050 roku. [...] zwiększenie liczby doktorantów i dostosowanie do potrzeb gospodarki i społeczeństwa”¹³.

W raporcie Komisji Europejskiej *Nauczanie i uczenie się. Na drodze uczącego się społeczeństwa* przyjęto pięć celów:

- zachęcanie do zdobywania nowej wiedzy;
- zbliżanie szkoły i przedsiębiorstwa;
- walkę ze zjawiskami marginalnymi;
- opanowanie trzech języków wspólnoty;
- równorzędność inwestycji materialnych i edukacyjnych¹⁴.

Te cele i zadania z nich wynikające powinny być wprowadzane do narodowych strategii rozwoju edukacji. Inspirację do kreowania polskiej strategii rozwoju edukacji i polityki państwa można znaleźć w raporcie grupy ekspertów Unii Europejskiej pt. *Edukacja dla Europy*¹⁵.

6. Konkluzje i wnioski

1) Strategie rozwoju Europy i Polski do roku 2025–2050 będą polegały przede wszystkim na przyspieszeniu procesu przechodzenia do nowej formy gospodarki rynkowej i strategii trwałego rozwoju; łagodzeniu wewnętrznego zróżnicowania Europy i Polski, zwiększaniu roli nauki w gospodarce oraz na reformie systemów edukacji; przebudowaniu elit politycznych i państwowych, co powinno sprzyjać integracji Wspólnoty Europejskiej stojącej wobec trudnych do rozwiązania problemów w poszczególnych krajach UE.

2) Demografowie prognozują zwiększenie o 10 lat średniej długości życia, co pociąga za sobą konieczność wydłużenia czasu pracy oraz aktywności zawodowej do 70 roku życia (wydłuży się też okres pobierania emerytury) i nieustającej edukacji młodzieży oraz dorosłych.

3) Ewolucja europejskiego „kapitalizmu rynkowego” będzie przebiegała w wielu istniejących procesach globalizacji, konkurencji i konfliktów oraz będzie zmierzać w kierunku powstawania „gospodarki postrynkowej” i „gospodarki usług”.

¹³ Tamże, s. 52–54.

¹⁴ Komisja Europejska, *Nauczanie i uczenie się. Na drodze do uczącego się społeczeństwa*, przeł. K. Pachniak, R. Piotrowski, Warszawa 1997, s. 56–74.

¹⁵ *Edukacja dla Europy. Raport Komisji Europejskiej*, przeł. I. Wojnar, J. Kubin, Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN, Warszawa 1999.

4) Edukacja i jej trudne cele i zadania oraz nowe wyzwania i perspektywy – wszystko to powinno być przedmiotem integrujących opracowań wielu dyscyplin nauki oraz ludzi różnych środowisk, profesji, orientacji naukowej, społecznej i gospodarczej.

5) Wielostronne i alternatywne ujmowanie i badanie zagadnień edukacji oraz jej związków z pozostałymi dziedzinami życia powinno owocować opracowywaniem tzw. prognoz ostrzegawczych i długofalowych programów rozwojowych, odpowiadających na wyzwania XXI wieku. Horyzont roku 2025 powinien być ściśle określony dla zespołów zadań, dla wszystkich podmiotów i obszarów rozwoju i efektywności edukacji. Niestety praktyka kształtowania reformy edukacji i polityki edukacyjnej nie korzysta w pełni z opracowań naukowych np. Komitetu Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN, materiałów Zjazdów Pedagogicznych Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego oraz opracowań Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN, dorobku cyklicznych konferencji ogólnopolskich, takich jak „Edukacja Jutra”, „Seminarium Pedagogiki Szkoły Wyższej” i innych.

6) Wyniki badań edukacyjnych powinny być orientowane przede wszystkim na ośrodki i ciała decyzyjne w Polsce oraz na liczną kadrę kierowniczą w systemie edukacji, a także na wszystkich ludzi, którzy mogą i powinni wziąć na siebie poważne ciężary sprostania zadaniom i wyzwaniom zmieniającej się przyszłości.

7) Europa i Polska w perspektywie lat 2025–2050 a zadania polskiej edukacji – to problemy i następujące wyzwania strategiczne: demograficzne, strukturalne w gospodarce, edukacyjne i kulturowe oraz integrujące z Europą.

8) W sytuacji spadku liczby ludności w Europie i Polsce wejście w gospodarkę globalną, postindustrialną i usługową wymaga koncentracji polityki państwa na potencjale ludnościowym i kreowania kapitału (zasobu) ludzkiego.

9) W integrującej się Europie dużej i codziennej troski wymaga przyszłość demokracji i państwa oraz opracowanie celów i zadań systemów edukacji w długofalowych i wariantowych prognozach. Twierdzenia, konkluzje i wnioski wskazują na prawa i powinności edukacji i państwa oraz Wspólnoty Europejskiej.

10) Brak chęci i zdolności przewidywania alternatywnego i długofalowego byłby wielkim błędem intelektualnym, społecznym

i ekonomicznym, który wymagałby szybkiej naprawy, ponieważ „ludzie są głównym zasobem (kapitałem) Europy”. Dlatego ich edukacja i kultura oraz rozwój i praca, połączone z etyką i moralnością, powinny być podstawą samorealizacji ideałów ludzkich, politycznych i kulturowych oraz ekonomicznych i technicznych. Planowanie i wyjaśnianie teraźniejszości oraz zadań przyszłości edukacyjnej w Polsce i Europie to budowanie losów ludzkich i narodowych oraz wspólnot międzynarodowych.

11) System edukacji wymaga projektów interdyscyplinarnych oraz rzetelnej oceny efektów reform edukacyjnych w Polsce i w krajach Unii Europejskiej. Polski boom edukacyjny, który pozwolił w latach 90. na wzrost liczby studentów z 394 tys. do 2 mln, ma jednak dotychczas charakter głównie ilościowy, znacznie odbiegający od struktury i tendencji na rynkach pracy, na których także występuje zjawisko nierównego traktowania kobiet i mężczyzn.

Punktem wyjściowym do dalszego planowania rozwoju systemu edukacji oraz wyrównania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży oraz dorosłych jest przewidywana ich liczba do roku 2020. Według *Strategii rozwoju Polski do roku 2020*¹⁶ będzie ona przedstawiała się następująco:

Tabela 1.
Przewidywana
liczba dzieci
i młodzieży do
roku 2020 (w tys.)

Grupy wiekowe	2000	2010	2020
1-6 (przedszkolna)	1731	1606	1782
7-12 (szkoła podstawowa)	3187	2296	2705
13-15 (gimnazjum)	1865	1254	1214
16-18 (szkolnictwo ponadgimnazjalne)	2054	1455	1155
19-24 (szkoły wyższe i pomaturalne)	3857	3367	2325

Źródło: *Strategia rozwoju Polski do roku 2020*, t. 1: *Diagnoza ogólnych uwarunkowań rozwoju*, Warszawa 2000.

¹⁶ *Strategia rozwoju Polski do roku 2020*, t. 1: *Diagnoza ogólnych uwarunkowań rozwoju*, Warszawa 2000. *Strategia rozwoju Polski do roku 2020. Synteza*, Warszawa 2001.

12. W Polsce mamy doświadczenia z reform dotyczących różnych obszarów polityki edukacyjnej, a także z projektów reform opracowanych przez Komitet Ekspertów w latach 1971–1973 pod przewodnictwem prof. Jana Szczepańskiego a latach 1987–1989 pod przewodnictwem prof. Czesława Kupisiewicza oraz z projektów reform przeprowadzanych od lat 90. do 2012 roku.

Obecnie trwają intensywne prace nad podstawowymi programami i podręcznikami oraz nad wprowadzeniem obowiązku szkolnego dla sześciolatków, a także nad przygotowaniem nauczycieli do realizacji nowych programów nauczania i korzystania z podręczników równoległych do wyboru. Jest to zasadnicze zadanie ośrodków doskonalenia nauczycieli oraz wydawnictw podręcznikowych i pedagogicznych. Wielu wybitnych pedagogów, socjologów i polityków edukacyjnych, a także specjalistów nauk o pracy i zawodach podkreśla, że czynnikiem przemian edukacyjnych i społecznych w Polsce do roku 2020–2025 powinna być koncentracja na kulturze ogólnej oraz realizacja wartości cywilizacji europejskiej, a także wspólnych założeń i sposobów reformowania europejskich systemów edukacyjnych. Ponad 25% społeczeństwa – w tym 5 mln 640 tys. uczniów i 2 mln studentów oraz 650 tys. nauczycieli – związane jest bezpośrednio z systemem edukacji od przedszkola do studiów wyższych, a 16% obywateli korzysta z edukacji równoległej i ustawicznej. Do roku 2020 udział wydatków na edukację powinien osiągnąć 7–7,5% PKB.

13. Wiele jest dzisiaj krytycznych ocen dotyczących jakości i efektywności pracy szkół i uczelni, procesu tworzenia „kapitału ludzkiego” oraz stanu rozumienia i porozumiewania się świata, Europy i Polski, a także kierowania sobą i stylami życia w procesach transformacji i otwierania się na kraje Wspólnoty Europejskiej oraz na procesy globalizacji. Dlatego powinniśmy kształtować świadomość narodową, europejską i globalną, aby znalazły się w niej takie problemy i zadania do realizacji jak: pokój, ekologia, demografia, edukacja, życie społeczeństw, rozwój ekonomiczny, wyżywienie, rewolucja naukowo-techniczna i informatyczna, tendencje integracyjne i globalizacyjne, a także nacjonalizmy i fundamentalizmy.

14. W realizacji reformy edukacji w latach 1998–2012 występuje oprócz sukcesów wiele zagrożeń. Brakuje kompleksowego i długofalowego oraz trwałego programu rządowego rozwoju całego systemu edukacji, co wiąże się z częstymi zmianami na stanowiskach ministe-

rialnych i rządowych. Czynnikiem sprzyjającym efektywności edukacji młodzieży i dorosłych, a w tym wyrównaniu szans edukacyjnych i życiowych, będzie demografia.

* * *

Podstawą strategii edukacji powinny być nie tylko cele ekonomiczne i pragmatyczne, ale przede wszystkim wspólne wartości cywilizacji europejskiej, którymi według raportu Komisji Europejskiej *Edukacja dla Europy* są: prawa człowieka (godność osoby ludzkiej), podstawowe swobody, demokratyczna prawomocność, pokój i odrzucanie przemocy jako środka do osiągnięcia celu, poszanowanie innych ludzi, równość szans, zasady myślenia racjonalnego, ochrona ekosystemu, odpowiedzialność jednostkowa¹⁷.

Projekty i strategie reformy systemu edukacji MEN i MNiSW oraz Strategia Rozwoju Polski do roku 2020–2030 Komitetu Prognoz PAN zakładają zapewne skolaryzacji na poziomie maturalnego kształcenia średniego dla około 80–85% populacji, a na poziomie studiów wyższych dla 40–50% populacji w przedziale wiekowym 19–24. Takie wskaźniki skolaryzacji zostały już formalnie przekroczone, teraz należy zapewnić odpowiedni poziom jakości kształcenia oraz stymulować i wspierać wybieranie deficytowych kierunków kształcenia zawodowego i wyższego oraz ustawicznego. W Polsce obserwuje się niezadowalające wykorzystanie nauk o edukacji w wypracowywaniu koncepcji reform i ich wdrażaniu, czego dowodem jest niedocenywanie raportów edukacyjnych oraz ekspertyz, a także nieustanne zmiany ministrów resortów edukacyjnych. Współczesna ekonomia i pedagogika określają wydatki na edukację i naukę jako „inwestycję w człowieka” i w „kapitał ludzki”, które są gwarancją rozwoju kraju oraz poprawy jakości życia ludzkiego. Poważny procent kadry nauczycieli, młodzieży, szkół i uczelni oraz mass mediów może edukację i kulturę zamienić na wielki program XXI wieku.

---

¹⁷ *Edukacja dla Europy. Raport Komisji Europejskiej*, przeł. I. Wojnar, J. Kubin, Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN, Warszawa 1999, s. 16–17.

Bibliografia

Edukacja dla Europy. Raport Komisji Europejskiej, przeł. I. Wojnar, J. Kubin, Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN, „Elipsa”, Warszawa 1999.

Edukacja – jest w niej ukryty skarb. Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji do Spraw Edukacji dla XXI Wieku pod przewodnictwem Jacques’a Delorsa, przeł. W. Rabczuk, Stowarzyszenie Oświatowców Polskich – Wydawnictwo UNESCO, Warszawa 1998.

Komisja Europejska, *Nauczanie i uczenie się. Na drodze do uczącego się społeczeństwa*, przeł. K. Pachniak, R. Piotrowski, Wyższa Szkoła Pedagogiczna TWP, Warszawa 1997.

Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN, *Europa w perspektywie roku 2050*, Warszawska Drukarnia Naukowa PAN, Warszawa 2007.

Polska w obliczu wyzwań przyszłości. W świetle Komitetu Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN, „Elipsa”, Warszawa 2004.

Strategia rozwoju Polski do roku 2020, t. 1: Diagnoza ogólnych uwarunkowań rozwoju, „Elipsa”, Warszawa 2000.

Strategia rozwoju Polski do roku 2020. Synteza, „Elipsa”, Warszawa 2001.

United Nations Department of Economic and Social Affairs, *World Population Prospects: The 2012 Revision, Volume I: Comprehensive Tables*, United Nations, New York 2013.

SUMMARY

In 2004, Poland became a Member State of the European Union. It was 35 years since the Forecasting Committee “Poland 2000 Plus” was appointed at the presidium of the Polish Academy of Sciences (Polish: PAN). On that occasion, a scientific conference took place, the result of which was the publication entitled *Poland in the Face of the Challenges of the Future*. It has become an inspiration for scientists, politicians and other professionals to adopt more strategic thinking about the future of Europe and Poland. The basis of the educational strategy should not only be economic and pragmatic objectives, but most of all, common values of the European civilisation. According to the Report of the European Commission *Education for Europe*, among these values, there are human rights (human dignity), fundamental freedoms, democratic legitimacy, peace, rejection of violence as a means to an end, respecting others, equal opportunities, principles of rational thinking, protection for the ecosystem

STRESZCZENIE

Polska w 2004 roku stała się członkiem Unii Europejskiej. W tym samym roku minęło 35 lat od powołania Komitetu Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN. Z tej okazji odbyła się konferencja naukowa, której rezultatem jest wydawnictwo pt. *Polska w obliczu wyzwań przyszłości*. Jest ono inspiracją do szerszego kierowania się przez naukowców, polityków oraz ludzi innych zawodów strategicznym myśleniem o przyszłości Europy i Polski. Podstawą strategii edukacji powinny być nie tylko cele ekonomiczne i pragmatyczne, ale przede wszystkim wspólne wartości cywilizacji europejskiej, którymi według raportu Komisji Europejskiej *Edukacja dla Europy* są: prawa człowieka (godność osoby ludzkiej), podstawowe swobody, demokratyczna prawo-

mocność, pokój i odrzucanie przemocy jako środka do osiągnięcia celu, poszanowanie innych ludzi, równość szans, zasady myślenia racjonalnego, ochrona ekosystemu, odpowiedzialność jednostkowa. Projekty i strategie reformy systemu edukacji MEN i MNiSW oraz Strategia Rozwoju Polski do roku 2020–2030 Komitetu Prognoz PAN zakładają zapewne skolaryzacji na poziomie maturalnego kształcenia średniego dla ok. 80–85% populacji, a na poziomie studiów wyższych dla 40–50% populacji w przedziale wiekowym 19–24. Takie wskaźniki skolaryzacji zostały już formalnie przekroczone, teraz należy zapewnić odpowiedni poziom jakości kształcenia oraz stymulować i wspierać wybieranie deficytowych kierunków kształcenia zawodowego i wyższego oraz ustawicznego. W Polsce obserwuje się niezadawalające wykorzystanie nauk o edukacji w wypracowaniu koncepcji reform i ich wdrażaniu, czego dowodem jest niedocenywanie raportów edukacyjnych oraz ekspertyz, a także nieustanne zmiany ministrów resortów edukacyjnych. Współczesna ekonomia i pedagogika określają wydatki na edukację i naukę jako „inwestycję w człowieka” i w „kapitał ludzki”, które są gwarancją rozwoju kraju oraz poprawy jakości życia ludzkiego. Poważny procent kadry nauczycieli, młodzieży, szkół i uczelni oraz mass mediów może edukację i kulturę zamienić na wielki program XXI wieku.

and individual accountability. The policies and projects of the educational system reform of the Ministry of National Education (Polish: MEN) and Ministry of Science and Higher Education (Polish: MNiSW) as well as the Development Strategy of Poland until 2020–2030 of the Forecasting Committee aim to provide schooling at secondary school level with matriculation examination for about 80–85% of the population, at higher education level for 40–50% of the population aged 19–24. These schooling indicators have formally been exceeded. Presently, it is necessary to provide the good quality of education and to encourage students to choose deficit professional training courses, higher education as well as lifelong learning. In Poland, it can be observed that education sciences are unsatisfactorily used in developing reform concepts and in their implementation as demonstrated by underestimating educational reports and expertises, as well as constant changes of education ministers. Contemporary economy and pedagogy refer to the expenses on education as “investment in human” and “human capital”, which guarantee the development of a country and of the quality of life. A significant proportion of teachers, young people, schools and universities as well as the mass media may change education and culture into a great program of the 21st century.

ADRES DO KORESPONDENCJI:

prof. dr hab. Czesław Banach
Członek Komitetu Prognoz
„Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN
Pałac Kultury i Nauki
Plac Defilad 1
00-901 Warszawa